

Nedostatak pristupa pobačaju omogućenog zakonom: slučaj Mirele Čavajda u Hrvatskoj

Prijava inicijative DOSTA! - Hrvatska
Zagreb, 21. srpnja 2022.

Nakon mjeseci javne polemike i rasprave o manjku pristupa pobačaju i nepoštivanju reproduktivnih prava u Hrvatskoj, inicijativa DOSTA! dostavlja informacije Posebnim procedurama Ujedinjenih Naroda za ljudska prava. :

- **Radnoj skupini za diskriminaciju protiv žena i djevojčica u pravu i praksi.**
- Posebnoj izvjestiteljici za nasilje nad ženama, njegove uzroke i posljedice,
- Posebnoj izvjestiteljici za pravo na zdravlje i
- Posebnom izvjestitelju za zaštitu od mučenja

Kontakt:

Inicijativa DOSTA!
preko Rode – Roditelja u akciji
Žerjavićeva 10, 10.000 Zagreb, Croatia
Tel. +385 01 61 77 500
Email: roda@roda.hr

Prijava je pripremljena na temelju medijskih izvješća o slučaju gospođe Mirele Čavajda i ne uključuje informacije koje nisu javno dostupne.

Podnesak je pripremila gospođa Bhavya Joshi, doktorandica na Sveučilištu u Kaliforniji, Berkeley (SAD), suradnica Centra za ljudska prava Sveučilišta u Kaliforniji Berkeley i programska voditeljica u Institutu za ljudska prava žena, uz potporu udruge Roditelji u akciji - Roda.

Zahvaljujemo svima koji su dali povratne informacije o nacrtima ovog izvješća.

Uvod

U travnju 2022. godine, Mirela Čavajda, 39-godišnja građanka Hrvatske, bila je u šestom mjesecu trudnoće.¹ Nakon redovnog ginekološkog pregleda u 24. tjednu (MR provedena 20. travnja) na fetusu je uočen vrlo velik, uznapredovali i brzorastući tumor na mozgu, pri tome ugrožavajući njegov život. Prema prognozama, imao bi vrlo male izgleda za preživljavanje ili vođenje normalnog života, a tumor je bio potencijalno opasan za život trudnice. Uz malu mogućnost preživljavanja, u prognozi je navedeno da će „dijete biti rođeno uz teška urođena fizička ili mentalna oštećenja“.² Tumor je rastao toliko brzo da je do 26. tjedna trudnoće njegov promjer bio preko pet centimetara.³

„Osjećala sam se grozno. Doktorica mi je u petak, prije mog odlaska iz bolnice, došla u sobu i rekla: Preliminarно vam mogu reći da je to tumor, čisto da znate, no dođite još na čitanje nalaza. Tako mi je rekla bez ikakvog dodatnog objašnjenja, bez ikakvih daljnjih uputa. Meni se to čini jako puno u ovako odmaklom stadiju trudnoće“. – Mirela Čavajda⁴

...

„...doktorica [u bolnici] u zadnjoj je rečenici napisala da su prognoze (...) za dijete vrlo nepovoljne. No poslala me je kući bez ikakvih informacija o tome što bih dalje mogla i trebala. Nitko me nije uputio na etičko povjerenstvo. Jedino što mi je rekla bilo je da se idem informirati o prekidu trudnoće u Sloveniji“. – Mirela Čavajda⁵

Nitko u bolnici Čavajdi nije pružio savjetovanje niti je informirao o mogućnosti prekida trudnoće ili o tome kako tumor fetusa može utjecati na njezino zdravlje.⁶ Njezini liječnici tvrdili su da je pobačaj nakon 10. tjedna trudnoće protuzakonit u Hrvatskoj. Također, rekli su joj da nikakvo etičko povjerenstvo u Zagrebu ili komisija koja donosi odluke o prekidu trudnoće nakon 10. tjedna neće odobriti pobačaj u Hrvatskoj.⁷ Svi liječnici usmeno su priznali da ako dijete preživi, živjet će „kao biljka“, no nije dana pisana dokumentacija u kojoj je to zabilježeno.⁸ Jedna liječnica predložila je Čavajdi odlazak na postupak u susjednu Sloveniju kao jedinu realnu opciju.⁹

---

¹ Nenad Jarić Dauenhauer. „Beba mi ima golemi tumor, umrijet će ili živjeti kao biljka. Ne daju mi da pobacim“. Index HR. 4. svibnja 2022. Dostupno na <„Beba mi ima golemi tumor, umrijet će ili živjeti kao biljka. Ne daju mi da pobacim“ - Index.hr>

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ Nenad Jarić Dauenhauer. „Beba mi ima golemi tumor, umrijet će ili živjeti kao biljka. Ne daju mi da pobacim“. Index HR. 4. svibnja 2022. Dostupno na <„Beba mi ima golemi tumor, umrijet će ili živjeti kao biljka. Ne daju mi da pobacim“ - Index.hr>

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ Nenad Jarić Dauenhauer. „Beba mi ima golemi tumor, umrijet će ili živjeti kao biljka. Ne daju mi da pobacim“. Index HR. 4. svibnja 2022. Dostupno na <„Beba mi ima golemi tumor, umrijet će ili živjeti kao biljka. Ne daju mi da pobacim“ - Index.hr>

Kad je saznala za Zakon o prekidu trudnoće u Hrvatskoj i pravo na prekid trudnoće nakon dopuštenja komisije prvog i drugog stupnja, Čavajda je posjetila sve četiri javne bolnice u Zagrebu (sve sveučilišne bolnice: KBC Zagreb (Petrova), KB Sveti Duh, KB Merkur i KBC Sestre Milosrdnice (Vinogradska)) kako bi zatražila legalni prekid trudnoće. Tri opstetrička odjela isprva su odbili njezin zahtjev za prekid trudnoće.¹⁰ Jedna od bolnica odbila je postupak pobačaja bez objašnjenja, druga nije mogla potvrditi dijagnozu, dok su ostale tvrdile kako nemaju potrebne uvjete za izvođenje postupka. Kasnije je Čavajda svoj slučaj predala komisijama za prekid trudnoće sve četiri javne bolnice u Zagrebu. Dopuštenje za pobačaj uskraćeno joj je u svim bolnicama, osim u KBC-u Sveti Duh.¹¹ U toj su bolnici tvrdili kako bi odobrili Čavajdin zahtjev, no da nemaju stručnih zaposlenika niti tehničku opremu za provođenje prekida trudnoće u tom tjednu trudnoće, što je *de facto* odbijanje¹². Kasnije, nakon što je slučaj privukao pažnju javnosti, KBC Zagreb (Petrova) osnovao je ad-hoc komisiju za prekid trudnoće koji su prozvali „drugostupanjskom komisijom“ za razmatranje Čavajdina zahtjeva.¹³ Ovu „drugostupanjsku komisiju“ sastavio je ministar zdravstva kao stručno povjerenstvo nakon inicijalne odluke, što je procedura koja nije predviđena zakonom koji regulira prekid trudnoće. Vremenski slijed ovih događaja nije pratio Čavajdinu trudnoću.

U to je vrijeme Čavajda svoje iskustvo podijelila javno:

„Krivim cijeli zdravstveni sustav. Neću imenovati liječnike ni liječnice, no smatram da su oni ključni da se nešto promijeni i da trebaju stati na stranu žena koje pate u ovakvim situacijama. Apsolutno nitko nije mi rekao da imam neka prava. Ionako mi je užasno teško zbog svega što proživljavam, a sada sam još prisiljena cijeli postupak provoditi u drugoj državi. Želim to dijete i sebe spasiti od daljnjih muka... Uskraćena su mi ustavna i zakonska prava”. – Mirela Čavajda¹⁴

Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece

Zakon kojim se regulira pobačaj u Hrvatskoj, Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, donesen je 1978.¹⁵ Članak 22. ovoga Zakona kaže da se „trudnoća može prekinuti nakon 10. tjedna trudnoće samo ako postoje ozbiljne

---

¹⁰ Ibid.

¹¹ Nenad Jarić Dauenhauer. „Beba mi ima golemi tumor, umrijet će ili živjeti kao biljka. Ne daju mi da pobacim“. Index HR. 4. svibnja 2022. Dostupno na <„Beba mi ima golemi tumor, umrijet će ili živjeti kao biljka. Ne daju mi da pobacim“ - Index.hr>

¹² N1 Info. „Sveti Duh za N1: „Nemamo stručnjake educirane za izvođenje fetocida“, N1 Info, 05. svibanj 2022. Dostupno na: <https://hr.n1info.com/vijesti/sveti-duh-trudnica-ima-pravo-na-pobacaj-mi-nemamo-uvjete-ni-strucnjake-za-to/>

¹³ Dora Kršul. „Doznajemo: Petrova finalno odbila Mirelu Čavajdu, kažu da oni taj postupak ne rade. Ide u Ljubljanu“, Telegram, 12. svibanj 2022. Dostupno na: <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/doznajemo-petrova-finalno-odbila-mirelu-cavajdu-kazu-da-oni-taj-postupak-ne-rade-ide-u-ljubljanu/>

¹⁴ Nenad Jarić Dauenhauer. „Beba mi ima golemi tumor, umrijet će ili živjeti kao biljka. Ne daju mi da pobacim“. Index HR. 4. svibnja 2022. Dostupno na <„Beba mi ima golemi tumor, umrijet će ili živjeti kao biljka. Ne daju mi da pobacim“ - Index.hr>

¹⁵ Zakon Hr. „Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece.“ 30. srpnja 2009. Dostupno na <<https://www.zakon.hr/z/2475/Zakon-o-zdravstvenim-mjerama-za-ostvarivanje-prava-na-slobodno-odlu%C4%8Divanje-o-ra%C4%91anju-djece>>

zdravstvene opasnosti za ženu ili plod – kad se na temelju medicinskih indikacija i saznanja medicinske znanosti može očekivati da će se dijete roditi s teškim prirođenim tjelesnim ili duševnim manama - ili je trudnoća bila posljedica silovanja ili incesta."¹⁶ Sličan zakon trenutno je na snazi u susjednoj Sloveniji. Obje zemlje naslijedile su ga od bivše Jugoslavije, no u Hrvatskoj zakon nije ažuriran unatoč odluci Ustavnog suda koji je pozvao Vladu da usvoji novi zakon o pobačaju i smjernice u skladu s važećim zakonom kojim se podupire prekid trudnoće. Vlada Republike Hrvatske i ministar zdravstva Vili Beroš svjesno djeluju protiv provedbe odluke Ustavnog suda¹⁷ i ignoriraju problem priziv savjesti među liječnicima, medicinskim sestrama i primaljama.¹⁸

Ključna razlika u tumačenju zakona između Hrvatske i Slovenije jest u tome što u Hrvatskoj nešto više od polovice svih opstetričara-ginekologa ulaže priziv savjesti na obavljanje pobačaja (dok u Sloveniji taj broj iznosi oko 10%).¹⁹ Službeni registar priziva savjesti ne postoji, no prema dostupnim podacima objavljenim na Vecernji. hr, od 359 ginekologa u hrvatskim javnim bolnicama njih 195 odbijaju izvršiti pobačaj zbog priziva savjesti.²⁰ Ove brojke znače da više od polovice ili 54,3 posto ginekologa odbija izvršiti pobačaj.

Tri i pol tjedna kasnije, odnosno 29 dana nakon prve dijagnoze, tijekom kojih je Čavajda pregledana više od 7 puta u Hrvatskoj i Sloveniji, Čavajda je morala na zahvat u susjednu Sloveniju. Trošak same procedure iznosio je oko 5000 eura (što iznosi oko 5-6 prosječnih hrvatskih mjesečnih plaća), a prvotno ga je podmirila Čavajda.²¹ Kasnije je ministar zdravstva izjavio da će HZZO Čavajdi nadoknaditi trošak.²²

„Toliko novaca nema svatko na raspolaganju, a ni meni ih nije bilo lako sakupiti u ovom trenutku. Ovdje mi nijedan liječnik i nijedna bolnica u posljednja tri tjedna nije sugerirala da mogu tražiti neku naknadu u Hrvatskoj za proceduru koja će biti izvedena u Sloveniji... [Liječnici u Sloveniji] bili su vrlo ljubazni i dogovorili smo prijem u bolnicu... [Liječnici u Hrvatskoj] svi su samo slijegali ramenima i govorili mi sretno s vrlo malo suosjećanja.“ – Mirela Čavajda²³

---

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ministar Beroš o takozvanom Zakonu o pobačaju: <https://lupiga.com/intervju/intervju-ministar-beros-o-tzv-zakonu-o-abortionu-pobacaj-nece-biti-besplatan-a-bit-ce-i-obavezno-savjetovanje>

¹⁸ Mišljenje ministra Beroša o novom zakonu o pobačaju i prizivu savjesti: <https://hr.n1info.com/vijesti/a556598-natasa-skaricic-beros-uopce-ne-vidi-problem-s-rasirenim-prizivom-savjesti/>

¹⁹ Dnevnik. „Zakon je isti u obje zemlje: Zašto se trudnice iz Hrvatske šalju na pobačaj u Sloveniju? Svatko od nas može imati svoje mišljenje i moralne prosudbe, ali...“ 15. svibnja 2022. <<https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/provjerenost-istrazuje-zasto-se-trudnice-na-pobacaj-salje-u-sloveniju---723930.html>>

²⁰ Romana Kovačević Barišić. „Doznajemo: Legalni pobačaj ne želi raditi 195 od 359 ginekologa, donosimo detaljan popis.“ VL, Hrvatska. 13. svibnja 2022. Dostupno na <<https://www.vecernji.hr/vijesti/doznajemo-legalni-pobacaj-ne-zeli-raditi-195-od-359-ginekologa-donosimo-detaljan-popis-1586447>>

²¹ Nenad Jarić Dauenhauer. „Beba mi ima golemi tumor, umrijet će ili živjeti kao biljka. Ne daju mi da pobacim“. Index HR. 4. svibnja 2022. Dostupno na <<https://www.index.hr>>

²² Hina. „HZZO objavio kako će Mireli Čavajdi ipak u cijelosti platiti troškove zahvata u Ljubljani.“ Novi list HR. 18. svibnja 2022. Dostupno na <<https://www.novlist.hr/novosti/hrvatska/hzzo-objavio-kako-ce-mireli-cavajdi-ipak-u-cijelosti-platiti-troskove-zahvata-u-ljubljani/>>

²³ Nenad Jarić Dauenhauer. „Beba mi ima golemi tumor, umrijet će ili živjeti kao biljka. Ne daju mi da pobacim“. Index HR. 4. svibnja 2022. Dostupno na <<https://www.index.hr>>

Ovaj slučaj izazvao je veliko negodovanje u Hrvatskoj. Tisuće ljudi u devet gradova u Hrvatskoj prosvjedovalo je protiv konzervativne opstrukcije prava na pobačaj (Zagreb, Split, Rijeka, Osijek, Šibenik, Pula, Zadar, Korčula i Sisak).²⁴ Prosvjednici su izašli na ulice reći Dosta! neprihvatljivom tretmanu i uskraćivanju pobačaja u javnim bolnicama.²⁵ Uz to, Čavajdu je podržalo nekoliko regionalnih javnih osoba, a tisuće ljudi izišlo je na ulice u nekoliko gradova kako bi joj iskazali podršku.²⁶ Prosvjednici su zahtijevali da se sustav konačno organizira kako bi se osigurala dostupnost pobačaja svim ženama u skladu sa zakonom, da troškove pokrije HZZO i da se osigura dovoljan broj medicinskih timova koji će vršiti pobačaje u svim bolnicama.²⁷

„Čekanje da Grga umre unutar moje utrobe, rađanje i gledanje ga kako tada umire, za mene kao majku bio bi čisti sadizam. Mučenje. Što bi od mene ostalo da i dalje čekam, gledam i iščekujem kako umire? Umrla bi skupa s njim. Imam li pravo drugom sinu uzeti majku, pitam vas? Mislite da netko od vas ima? Možda bi neka druga majka odlučila drugačije. Tko sam ja da joj sudim? Svatko ima pravo na svoj izbor.“

U međuvremenu se nekoliko uglednih ginekologa pojavilo u medijima gdje su detaljno govorili o Čavajdinoj povijesti bolesti i dijagnozama, kršeći time njezino pravo na privatnost. Predsjednik Hrvatskog društva za ginekologiju i opstetriciju Ante Čorušić izjavio je u televizijskom intervjuu da je Čavajda “željela mrtvo dijete” i da “nije željela da to dijete zaplače”.²⁸ Također je izjavio da se ne radi o prekidu trudnoće, već o fetigidnoj eutanaziji.²⁹

Zbog medijske izloženosti, društvenog, državnog i vjerskog pritiska, Čavajda je podvrgnuta emocionalnoj i psihičkoj torturi. Drugi vodeći ginekolozi javno su komentirali da "postoji šansa da se dijete liječi nakon što se rodi i nitko nema pravo u ovom trenutku u Hrvatskoj tražiti nešto što bi mogli nazvati eutanazijom" i "...dijete koje može preživjeti ako se potakne porod sada. Ako ubijemo dijete, to se naziva fetigidom. Fetigid bi bio usmrćivanje nerođenog djeteta prije nego što se rodi. Nemam podataka da je u Hrvatskoj itko od liječnika, mojih kolega učinio fetigid. To je nešto što je zakonom potpuno neregulirano.”³⁰

²⁴ People's Health Dispatch "Women in Croatia say enough to conservative obstruction of right to abortion." 16. svibnja 2022. Dostupno <Women in Croatia say enough to conservative obstruction of right to abortion : Peoples Dispatch>

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid.

²⁸ Nedjeljom u dva, čitav intervju:

<https://www.youtube.com/watch?v=rwzgggsu2E>

²⁹ Večernji list. Mišljenja hrvatskih ginekologa nisu dobronamjerna: Reakcija slovenskih opstetričara <https://www.vecernji.hr/vijesti/corusic-o-cavajdi-to-nije-pobacaj-nego-eutanazija-slovenski-liječnik-situacije-se-politicki-zlorabi-1585381>

³⁰ Narod. Beroš potvrdio da je Čavajdi KBC Zagreb ipak odobrio fetigid, 11. svibnja 2022. Dostupno na <https://narod.hr/hrvatska/sto-je-odlucila-drugostupanjka-komisija-u-slucaju-cavajda-beros-sazvao-presicu>

Optuživanje trudnice u ovakvoj situaciji, koja traži prekid trudnoće, za eutanaziju i fetucid, što implicira protuzakonito usmrćivanje fetusa, okrutno je i ponižavajuće postupanje.

Ravnatelj Ginekološkog odjela Ljubljanske Sveučilišne kliničke bolnice u Sloveniji Gorazd Kavšek nakon događaja u Hrvatskoj napisao je otvoreno pismo hrvatskim kolegama u kojem je naveo “Postupak umjetnog prekida trudnoće, bilo u svrhu nemedicinske (do 10 tjedana trudnoće) ili medicinske (od 10 tjedana trudnoće) indikacije.... U oba slučaja, rađa mrtvi fetus. Stoga je tumačenje pojedinih hrvatskih kolega pogrešno i kao takvo stvara dodatno emocionalno opterećenje liječnicima koji provode zahvate, a posebno trudnicama koje se susreću s takvom situacijom. Zlouporaba profesionalnog koncepta kao što je fetucid u svrhu dnevne politike ili samoisprike zbog nepoštivanja zakonskih prava žena je nepotrebna i štetna.”³¹

Kršenje Međunarodnih ugovora o ljudskim pravima

U slučaju Čavajdinog uskraćivanja reproduktivnih prava općenito, a posebno prava na pobačaj koji je definiran Zakonom o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, Republika Hrvatska nije ispunila svoju državnu obvezu o poštivanju, zaštiti i ostvarivanju ljudskih prava svojih građana.

Čavajdin slučaj primjer je uskraćivanja osnovnog pristupa pobačaju ženama u Hrvatskoj, čak i kada to spada u pravni okvir domaćeg zakonodavstva. U Hrvatskoj je pravo na pobačaj ograničeno zahvaljujući konzervativnim skupinama, čiji se nastanak i djelovanje temelji na nauku Rimokatoličke crkve, a koje ujedno imaju bliske veze s vladajućim tijelima Hrvatske. Cilj kojem teže je ograničavanje prava na pobačaj, stavljajući u središte moralne temelje tog cilja. Budući da preko 54% ginekologa u Hrvatskoj ulaže priziv savjesti, to ženama *de facto* uskraćuje zakonsko pravo na pobačaj.

- **Opća deklaracija o ljudskim pravima (ODLJP)** u Članku 25. jamči pravo na zdravlje te “materinstvu i djetinjstvu pripada posebna skrb i pomoć.”³² Republika Hrvatska nije ispunila ovo međunarodno pravo zato što su sve javne bolnice u Zagrebu uskratile posebnu skrb majci u vrijeme fizičkih i emocionalnih poteškoća. Osim toga, bolnice nisu pružile transparentne, iskrene i pravovremene informacije Čavajdi o zdravstvenom stanju nje i njenog fetusa.
- **Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (MPESKP)** u Članku 12. svakome jamči “pravo na uživanje najvišeg mogućeg standarda tjelesnog i duševnog zdravlja”. Potiče da „mjere koje će države stranke ovoga Pakta poduzeti u cilju punog ostvarenja toga prava trebaju uključivati smanjenje stope mrtvorođenčadi i smrtnosti

³¹N1 Info. “Oštar odgovor Ljubljanske bolnice šefu Rebra Ćorušiću i hrvatskim ginekolozima.” 13. svibnja 2022. Dostupno na <<https://hr.n1info.com/vijesti/ostar-odgovor-ljubljanske-bolnice-sefu-rebra-corusicu-i-hrvatskim-ginekolozima/>>

³² Ujedinjeni narodi. “Opća deklaracija o ljudskim pravima.” Članak 25. Ured Visokog povjerenika za ljudska prava Prosinac, 1948. Dostupno na <Općoj deklaraciji o ljudskim pravima | Ujedinjeni narodi >

djece te zdravog razvoja djeteta.”³³ Čavajdi je iz raznih razloga ograničeno uživanje prava na zdravlje u Hrvatskoj. Zbog medijske izloženosti, društvenog, državnog i vjerskog pritiska tijekom 29 dana, Čavajda je podvrgnuta emocionalnoj i psihičkoj torturi. Vodeći ginekolozi javno su komentirali, “kako se radi o 28. tjednu gestacijske starosti djeteta zaključili su da postoji šansa da se dijete liječi nakon što se rodi i nitko nema pravo u ovom trenutku u Hrvatskoj tražiti nešto što bismo mogli nazvati eutanazijom ” (prof. dr. sc. Ante Ćorušić, ravnatelj KBC-a Zagreb i predsjednik Hrvatskog društva za ginekologiju i opstetriciju, član vladajuće stranke HDZ i član HDZ-ova Povjerenstva za evaluaciju zakonskih kriterija i iskustava država Europske unije koji se odnose na pravo prekida trudnoće).³⁴ Nadalje, dr. Gordan Zlopaša, pročelnik Zavoda za perinatalnu medicinu KBC-a Zagreb, tvrdio je „to je dijete koje može preživjeti ako se potakne porod sada. Ako ubijemo dijete, to se naziva feticidom. Feticid bi bio usmrćivanje nerođenog djeteta prije nego što se rodi. Nemam podataka da je u Hrvatskoj itko od liječnika, mojih kolega učinio feticid. To je nešto što je zakonom potpuno neregulirano.”³⁵

- U Općem **komentar**u **MPESKP-a 14** naglašeno je da je „pružanje zdravstvenih usluga majkama i trudnicama temeljna obveza od koje se ne može odstupiti ni pod kojim okolnostima, a države imaju neposrednu obvezu poduzeti svjesne, konkretne i ciljane korake prema ostvarivanju prava na zdravlje u kontekstu trudnoće i poroda.”³⁶ Budući da pobačaj spada u okvir ovog općeg komentara, Republika Hrvatska nije poduzela nikakve namjerne ili konkretne mjere kojima bi poduprla Čavajdin slučaj. Nakon što ju je iznevjerio zdravstveni sustav u Hrvatskoj, u konačnici je bila primorana zatražiti pobačaj u Sloveniji.
- **Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena** – Nažalost, u 7 godina od zadnjeg izvješća Hrvatske CEDAW-u, stanje se nije puno promijenilo – u Hrvatskoj se nastavljaju kršiti isti članci zakonodavnih okvira. Pobačaj nije samo uskraćen, već i financijski nedostupan izvan zdravstvenog osiguranja. U Čavajdinom slučaju, zahvat je morala platiti 5000 eura, uz troškove prijevoza, smještaja i prijevoda. Nekoliko međunarodnih mehanizama za ljudska prava ovakvo je uskraćivanje pristupa skrbi za reproduktivno zdravlje, kao i financijsku nedostupnost istome, nazvalo mučenjem. Prekršeno je nekoliko članaka CEDAW-a:
  - Članak 1. kaže, „U svrhu ove Konvencije, izraz “diskriminacija žena” označava svaku razliku, isključenje ili ograničenje učinjeno na osnovi spola kojemu je posljedica ili svrha da ženama ugrozi ili onemogući priznanje, uživanje ili korištenje ljudskih prava i osnovnih sloboda na političkom, gospodarskom,

³³ Ujedinjeni narodi. „International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.” Članak 12. Rezolucija Opće skupštine 2200A (XXI). Ured Visokog povjerenika za ljudska prava Prosinac 1966. Dostupno na <International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights | OHCHR>

³⁴ GS. “Dr. Ćorušić o slučaju Čavajda: Šansa da dijete bude posve izliječeno je oko 25-30 posto. To nije mala brojka.” Narod HR. 7. svibnja 2022. Dostupno na <Dr. Ćorušić o slučaju Čavajda: Šansa da dijete bude posve izliječeno je oko 25-30 posto. To nije mala brojka , narod.hr>

³⁵ Ibid.

³⁶ Ujedinjeni narodi. “Pravo na uživanje najvišeg mogućeg standarda tjelesnog i duševnog zdravlja – Članak 12.” Opći komentar 14. Odbor za gospodarska, socijalna i kulturna prava. E/C.12/2005/4 Ured visokog povjerenika za ljudska prava. Kolovoz, 2000.

društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom području, bez obzira na njihovo bračno stanje, na osnovi jednakosti muškaraca i žena.”³⁷

- Članak 2. kaže: „Države stranke osuđuju diskriminaciju žena u svim njezinim oblicima te su suglasne da svim odgovarajućim sredstvima i bez odgađanja, provode politiku uklanjanja diskriminacije žena i radi toga se obvezuju poduzeti:
  - a) unijeti načelo jednakosti muškaraca i žena u svoje nacionalne ustave ili druge odgovarajuće zakone, ako to već nisu učinile, te osigurati, putem zakona ili drugim odgovarajućim mjerama, praktičnu primjenu tog načela;³⁸
    - 2 d): “uzdržati se od svakog postupka ili prakse diskriminacije žena i osigurati da javne vlasti i institucije postupaju u skladu s ovom obvezom;”³⁹
- Članak 12, stavak 2. kaže: „Neovisno o odredbi iz stavka 1. ovog članka, države stranke osiguravaju ženama odgovarajuće zdravstvene usluge u vezi s trudnoćom, porođajem, razdobljem poslije porođaja, osiguravanjem besplatnih usluga kada je to potrebno, kao i odgovarajuće prehrane tijekom trudnoće i dojenja.”⁴⁰
- Prema Članku 16. “Države stranke poduzimaju sve odgovarajuće mjere radi uklanjanja diskriminacije žena u svim pitanjima koja se odnose na brak i obiteljske odnose, a posebice osiguravaju, na osnovi jednakosti muškaraca i žena:
  - d) jednaka prava na slobodno i odgovorno odlučivanje o broju i razmaku između svoje djece, te pristup informacijama, obrazovanju i sredstvima koja im omogućuju korištenje ovim pravima;”⁴¹
- Osim toga, u svojim zaključnim primjedbama Hrvatskoj iz 2015. godine, Odbor CEDAW-a je u paragrafu 31. istaknuo da bi Republika Hrvatska trebala osigurati da “korištenje prigovora savjesti ne ometa učinkovit pristup žena uslugama reproduktivnog zdravlja.” Povjerenstvo je također zabilježilo u paragrafu 30. da „bolnice uskraćuju pravo na pobačaj na temelju prigovora savjesti, iako se samo pojedinačnim liječnicima priznaje to 'pravo', dok su bolnice zakonski obvezne osigurati provođenje odredaba o pobačaju.”⁴²
- Roda je 2018. poslala priopćenje SR-VAW, WG-DAW i SR-Health-u o kršenju prava žena pristupu skrbi za reproduktivno zdravlje, uključujući porod⁴³, što je dio istog trenda koji je prisutan u Hrvatskoj, a koji nastoji ograničiti dostupnost i kvalitetu skrbi i prava reproduktivnog zdravlja, na što su navedena tijela

³⁷ Ujedinjeni narodi. “Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena.” Opća skupština Ujedinjenih naroda. Ured Visokog povjerenika za ljudska prava Prosinac, 1979. Dostupno na <Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women New York, 18 December 1979 | OHCHR (prevela dr. Dubravka Šimunović)>

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Odbor za uklanjanje svih oblika diskriminacije žena. “Zaključne primjedbe o Četvrtom i petom periodičnom izvješću za Hrvatsku.” Ured Visokog povjerenika za ljudska prava CEDAW/C/HRV/CO/4-5. 28. srpnja 2015.

⁴³ <https://www.roda.hr/en/reports/complaints-sent-to-un-bodies-on-obstetric-violence-in-croatia.html>

reagirala, rekavši da su "zgrožena svjedočanstvima žena nakon pokretanja kampanje #PrekinimoŠutnju u listopadu 2018., koja su pokazala obrazac zlostavljanja i nasilja nad ženama koje su u postupku provođenja medicinskih procedura povezanih s njihovim reproduktivnim zdravljem."⁴⁴

- 2019. godine, u svom izvješću o opstetričkom i ginekološkom nasilju Općoj skupštini UN-a,⁴⁵ posebna izjaviteljica UN-a za nasilje nad ženama osobito je prozvala Hrvatsku jer nije provela neovisnu istragu prijave žena o nasilju u skrbi za reproduktivno zdravlje. Naime, timovi za internu inspekciju ne mogu riješiti sustavne probleme i nisu učinkoviti mehanizmi, što se opet pokazalo istinitim u slučaju Čavajda.
- Nadalje, **Pekinška deklaracija i Pekinška platforma za djelovanje** navode da "ljudska prava žena uključuju njihovo pravo da imaju kontrolu te slobodno i odgovorno odlučuju o pitanjima koja se odnose na njihovu seksualnost, uključujući spolno i reproduktivno zdravlje, bez prisile, diskriminacije i nasilja."⁴⁶
- Rezolucija Europskog parlamenta o stanju seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u Europskoj uniji u odjeljku b, paragrafima 33. do 38. potiče europske države da preispitaju svoje nacionalne odredbe o pobačaju i usklade ih s međunarodnim standardima ljudskih prava i najboljom regionalnom praksom „osiguravanjem da je pobačaj na zahtjev legalan u ranoj trudnoći i, kada je potrebno, nakon toga ako je zdravlje ili život trudne osobe u opasnosti; podsjeća da je uskraćivanje pobačaja oblik rodno uvjetovanog nasilja."⁴⁷
- Članak 35. o zdravstvenoj zaštiti u Povelji Europske unije o temeljnim pravima također navodi da "Svatko ima pravo na pristup preventivnoj zdravstvenoj zaštiti i pravo na liječenje pod uvjetima utvrđenima nacionalnim zakonodavstvima i praksom."⁴⁸
- Ovi europski standardi ljudskih prava i druga sudska praksa⁴⁹ Europskog suda za ljudska prava jasno pokazuju da Republika Hrvatska nije ispunila svoje državne obveze. Kršenje temeljnih reproduktivnih prava u ovom slučaju predstavlja opasnost za sve žene u Hrvatskoj koje žele ili zahtijevaju pristup pobačaju.

Prema međunarodnom pravu o ljudskim pravima i domaćem pravu Republike Hrvatske, Čavajdi je povrijeđeno pravo na zdravlje te joj je uskraćen pristup skrbi za reproduktivno zdravlje. Bila je izložena mučenju i nečovječnom i ponižavajućem postupanju, nije informirana o svojim pravima i različitim opcijama pobačaja, te je bila prisiljena putovati (što je u ovom slučaju bilo izvan zemlje njezina prebivališta). Sve je to bilo kršenje prava na pravodobnu i učinkovitu skrb za reproduktivno zdravlje, prava na zaštitu od mučenja i nehumanog i ponižavajućeg ponašanja te

⁴⁴ <https://www.roda.hr/en/news/un-experts-croatia-must-end-obstetric-violence-against-women.html>

⁴⁵ A human rights-based approach to mistreatment and violence against women in reproductive health services with a focus on childbirth and obstetric violence, A/74/137, available: <https://digitallibrary.un.org/record/3823698?ln=en#record-files-collapse-header>

⁴⁶ Četvrta svjetska konferencija o ženama. „Pekinška deklaracija i Pekinška platforma za djelovanje.“ 16. plenarna sjednica rujan, 1995.

⁴⁷ Europski parlament "Seksualno i reproduktivno zdravlje i prava u EU-u u kontekstu zdravlja žena." Rezolucija Europskog parlamenta. 2020/2215 (INI). 24. lipnja 2021. Dostupno na <Usvojeni tekstovi - Seksualno i reproduktivno zdravlje i prava u EU, u okviru zdravlja žena - četvrtak, 24. lipnja 2021. (europa.eu)>

⁴⁸ Europska unija. „Povelja Europske unije o temeljnim pravima.“ 2012/C 326/02. 26. listopada 2012.

⁴⁹ Slučajevi poput R.R. protiv Poljske, Tysiac protiv Poljske, P. i S. v. Poljska ili A, B i C v. Irska.

prava na privatnost, među ostalim pravima. Ponašanje zdravstvenog sustava u slučaju Čavajda je u suprotnosti sa zakonima o ljudskim pravima i predstavlja nasilje države nad ženama.

Pozivi na djelovanje

Organizacije civilnog društva u Hrvatskoj - različitih ciljeva, no ujedinjene solidarnošću sa svim ženama kojima je sustav uskratio zdravstvenu zaštitu - ističu zajedničke zahtjeve prema vladinim institucijama i traže ispunjavanje istih što je prije moguće:

- **Hitno sankcioniranje odgovornih za nepružanje pravovremene i prikladne skrbi za zahtjev Mirele Čavajde o prekidu trudnoće, koji su prioritizirali nastavak trudnoće umjesto zdravlja i dobrobiti gđe Čavajde.** Tražimo da ministar Vili Beroš i premijer Plenković javno potvrde da će sve žene u Hrvatskoj primiti kvalitetnu zdravstvenu skrb za vrijeme prekida trudnoće sukladno relevantnim zakonima, uključujući moderne medicinske zahvate i suvremene međunarodne standarde liječničke profesije.
- **Odmah osigurati prihvaćanje novog zakona o pobačaju sukladno smjernicama koje su usvojili ustavni sudovi i protokolima za siguran prekid trudnoće u skladu s preporukama Svjetske zdravstvene organizacije** – neovisno o tome je li prekid na zahtjev ili zbog medicinskih razloga.
- **Hitno objavljivanje potpunih podataka o kapacitetima svih zdravstvenih institucija u Republici Hrvatskoj povezanih s pružanjem zdravstvene skrbi u području reproduktivnog zdravlja, točnije prekida trudnoće** (dostupno osoblje, stručna znanja, tehnologije, mogućnosti za primanje pacijenata, financijski resursi) i uspostaviti javni registar zdravstvenih radnika i radnika koji se pozivaju na priziv savjesti, koji se redovito ažurira i dostupan je svim pacijentima, sukladno izvještaju Pučke pravobraniteljice⁵⁰
- **Pobrinuti se da zdravstveni radnici i bolnička povjerenstva prate suvremene zakone koji reguliraju prekid trudnoće** te istražiti odgovornost zdravstvenih radnika koji uskraćuju ili pružaju netočne informacije i sprječavaju prekide na zahtjev, kao i implementirati normu neovisnih profesionalaca ili parlamentarnih odbora, umjesto korištenja internih inspekcija, što je trenutno praksa.
- **Osigurati dostupnost prekida trudnoće svim ženama sukladno pravnim okvirima, uz pokrivanje troškova iz fonda Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje te osigurati dovoljan broj medicinskih timova za provođenje prekida trudnoće** u svim zdravstvenim ustanovama koje su obvezne provoditi ovu vrstu zdravstvene zaštite kako bi se spriječio priziv savjesti na razini ustanove.

Zaključak

Čavajdin slučaj privukao je pažnju javnosti, no postoji još mnogo neprijavljenih slučajeva gdje su ženama uskraćena prava na pobačaj u Hrvatskoj. **Inicijativa DOSTA! traži Posebne procedure Ujedinjenih naroda da istraži navedeni slučaj zbog kršenja prava na pristup osnovnom seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima, iako su zajamčeni domaćim**

---

⁵⁰ <https://www.ombudsman.hr/hr/analiza-priziv-savjesti-pravni-izvori-i-standardi/>

zakonodavstvom. Republika Hrvatska nije ispunila svoje obveze prema međunarodnim ljudskim pravima te je prekršila nekoliko članaka međunarodnih zakonodavstava o ljudskim pravima.

Inicijativa DOSTA! sastoji se od organizacija civilnog društva u Hrvatskoj.

51 organizacija članova Inicijative zajednički je potpisala ovu obavijest

IME	MREŽNA STRANICA	KONTAKT
RODA - Roditelji u akciji	www.roda.hr	roda@roda.hr
CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje	www.cesi.hr	cesi@cesi.hr
LGBTIQ+ inicijativa FFZG-a 'AUT'	https://facebook.com/LGBTIQFFZGAUT/	inicijativa.aut@gmail.com
Udruga SVE za NJU	www.svezanju.hr	info@svezanju.hr
Psihološki centar Razvoj	Www.psiholoskicentar-razvoj.hr	Info@psiholoskicentar-razvoj.hr
Udruga žena Vukovar	https://udzvu.org/	info@udzvu.org
Udruga za razvoj civilnog društva Bonsai	www.udrugabonsai.hr	ured.vcd@gmail.com
Centar za kulturne djelatnosti	www.ckd.hr	office@ckd.hr
Otvorena medijska grupacija	www.omg.hr	office@omg.hr
Udruga “MI” - Split	www.udruga-mi.hr	info@udruga-mi.hr
Udruga Sofija	www.sofija.hr	info@sofija.hr
Jupi hura centar za savjetovanje	www.jupihura.hr	info@jupihura.hr
Dugine obitelji	www.dugineobitelji.com	info.dugineobitelji@gmail.com
SOS RIJEKA - centar za nenasilje i ljudska prava	https://www.sos-rijeka.org	centar@sos-rijeka.org
ISKORAK	www.iskorak.hr	info@iskorak.hr
Autonomna ženska kuća Zagreb	www.azkz.hr	azkz@azkz.hr
Lezbijska organizacija Rijeka - LORI	www.lori.hr	loricure@yahoo.com
Centar za mirovne studije	https://www.cms.hr	cms@cms.hr
Status M	www.status-m.hr	info@status-m.hr
Domine - Udruga za promicanje ženskih prava	www.domine.hr	domine@domine.hr

Udruga za ljudska prava i građansku participaciju PaRiter	www.pariter.hr	udruga@pariter.hr
Platforma za reproduktivnu pravdu	www.reproduktivna-pravda.hr	platformazrp@gmail.com
Udruga Krijesnica	www.krijesnica.hr	krijesnica@krijesnica.hr
Zaklada SOLIDARNA	www.solidarna.hr	info@solidarna.hr
Ženska grupa Karlovac "Korak"	www.grupakorak.hr	info.korak@gmail.com
queeranarchive	queeranarchive.hr	queeranarchive@gmail.com
Udruga "HERA" Križevci - za zaštitu i promicanje ljudskih prava	https://udruga-hera.info	info@udruga-hera.info
Udruga za kulturu i sport Pozitivna sila	www.room100.org	positivef@gmail.com
Forum za slobodu odgoja	www.fso.hr	forum@fso.hr
Sindikat SKUPA - Sindikalni kolektiv udruženih prekarnih radnica i aktivista	www.skupa.hr	info@skupa.hr
Hrvatski pravni centar	www.hpc.hr	hpc@hpc.hr
Udruga LET	https://udruga-let.hr/	let@udruga-let.hr
Centar za mir, nenasilje i ljudska prava - Osijek	www.centar-za-mir.hr	centar-za-mir@centar-zamir.hr
Udruga žena oboljelih i liječenih od raka NISMO SAME	https://nismosame.com/	info@nismosame.com
Zagreb Pride	www.zagreb-pride.net	info@zagreb-pride.net
Društvo za psihološku pomoć	www.dpp.hr	spa@dpp.hr
Centar za građanske inicijative Poreč	www.cgiporec.hr	cgiporec@cgiporec.hr
Klub trudnica i roditelja Split	www.klubtrudnica-split.hr	info@klubtrudnica-split.hr

B.a.B.e. Budi aktivna. Budi emancipiran.	www.babe.hr	babe@babe.hr
Dravet sindrom Hrvatska	www.dravet-sindrom-hrvatska.hr	info@dravet-sindrom-hrvatska.hr
Rehabilitacijski centar za stres i traumu	www.rctzg.hr	info@rctzg.hr
Nansen dijalog centar	www.ndcosijek.hr	ndcosijek@nansen-dialogue.net
Hrvatski savez za rijetke bolesti	http://rijetke-bolesti.com/	rijetke.bolesti@gmail.com
Centar za podršku i razvoj civilnog društva "DELFIN"	www.delfin-pakrac.com	delfin.zamir@gmail.com
Ženska soba	www.zenskasoba.hr	zenska.soba@zenskasoba.hr
kolekTIRV	www.kolektirv.hr	info@kolektirv.hr
Udruga za promicanje mentalnog zdravlja Feniks Split	https://udrugafenikssplit.com	info@udrugafenikssplit.com
Kulturna udruga Jutro	https://dobrojutro.org	info@dobrojutro.org
Udruga za unapređenje kvalitete života Karika Karlovac	http://udrugakarika.hr/	udrugakarika@gmail.com
Udruga Delta	https://udrugadelta.hr/	delta@udrugadelta.hr